

ŠTÁTNY DEPARTMENT USA: KOMPENZÁCIA VERZUS ČESKOSLOVENSKÉ MENO VÉ ZLATO V ROKOCH 1948 – 1961

SLAVOMÍR MICHÁLEK

MICHÁLEK, Slavomír. The US State Department: Compensation versus Czechoslovak Monetary Gold, 1948–1961. *Historický časopis*, 2021, 69, 2, pp. 293–316, Bratislava.

After the end of the Second World War, Europe and the whole world faced a multitude of open questions and problems. The significant issues included dealing with the results of the war and the establishment of an international order that would minimize the possibility of the outbreak of another world conflict. We know today, that after the defeat of the common enemy, the world did not follow the course of co-operation, but of bipolar confrontation of the USSR and USA, two super-powers with regimes based on different values and ideologies. Some questions were successfully solved, but others remained unsolved mainly for political reasons. They dragged on through the decades of the Cold War and were reflected in bilateral relations. Those concerning Czechoslovakia and Czechoslovak – American relations included the issues of the Czechoslovak monetary gold and compensation for American property in Czechoslovakia nationalized in 1945. The present study have limited the problem of the Czechoslovak gold and compensation to the question of how the US State Department dealt with these problems, or what influenced its actions, especially in the 1950s.

Key words: Bipolar World. 1950s. US State Department. Adequate and Effective Compensation. Nationalized Property of the USA. Czechoslovak Monetary Gold. Tripartite Commission for the Restitution of Monetary Gold.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.2.5>

Po skončení druhej svetovej vojny stála Európa i celý svet pred množstvom otvorených otázok a problémov. Medzi nosné patrilo vysporiadanie sa s dôsledkami vojny a nastolenie takého medzinárodného poriadku, ktorý by minimalizoval vypuknutie nového svetového konfliktu. Dnes vieme, že po porazení spoločného nepriateľa sa svet neuberal cestou spolupráce, ale bipolárnej konfrontácie, vyplývajúcej z veľmocenského postavenia dvoch hodnotovo a ideologicky odlišných režimov pod vedením ZSSR a USA. Po vojne sa podarilo mnohé otázky vyriešiť, no niektoré zostali nedoriešené najmä z politických dôvodov. Tiahli sa desaťročiami studenej vojny a premietali sa aj v rovine bilaterálnych vzťahov.

Medzi také, ktoré sa navyše týkali aj ČSR a československo-amerických vzťahov, patrili československé menové zlato a kompenzácia za americký znárodnený majetok v ČSR v roku 1945.

Problematiku československého zlata a kompenzácie som v predloženej štúdií zúžil na to, ako tieto spojené nádoby riešil Štátny department USA, resp. čo ovplyvňovalo konanie jeho úradníkov najmä v 50. rokoch 20. storočia.¹

Otázka kompenzácie za znárodnený a skonfiškovaný majetok amerických občanov a firiem v Československu sa objavila takmer súbežne s prijatím prvých československých znárodnovacích dekrétov v roku 1945. Po zložitých rokovaníach, výmene depeší, návrhov a dodatkov medzi veľvyslanectvami a ministerstvami zahraničných vecí, predložil 8. júla 1946 Štátny department USA Prahe nótu, ktorá sa týkala návrhu obchodnej dohody medzi oboma štátmi.² Tento návrh mal osem článkov, pričom článok 7 hovoril o náhradách za znárodnený a skonfiškovaný americký majetok. Sporným bodom bola otázka kompenzácie nielen Američanom, ale aj československým občanom žijúcim v USA a tam i naturalizovaným.³

V akej hodnote sa pohyboval americký majetok v Československu? Podľa úradnej správy amerického ministerstva financií (*Treasury Department*) o výsledkoch sčítania amerického majetku v cudzine, vydané v decembri 1947, mal americký majetok v ČSR k 31. máju 1943 hodnotu 148 miliónov USD. Išlo najmä o účasti v podnikoch (67,1 milióna USD), kovy, mince a vklady (13,75 milióna USD), reality (28,4 milióna USD), cenné papiere (11,7 milióna USD), súkromné majetky, životné poisťky, annuity a pozostalostné úschovy.⁴ Medzi znárodnené podniky patrili Vacuum Oil Company, International Telephone and Telegraph Corp., Remington Rand, Standard Oil Company, Paramount, International General Electric Company a Universal Oil Product Company, ktorá mala podiel v Apollo Bratislava. Najväčšiu kapitálovú účasť v československom priemysle

1 Štúdia je čiastkovým výsledkom projektu APVV-16-0047 *Od denára k euru. Fenomén peňazi v dejinách Slovenska od stredoveku do súčasnosti*, riešeného v Historickom ústave SAV.

2 Archív Ministerstva zahraničných vecí ČR (AMZV ČR), Praha, f. USA Teritoriálny odbor-obyčajné (TOO), 1945–1951, č. kart. 16, č. m. 7894/46.

3 Otázku pomeru naturalizácie československých štátnych príslušníkov v USA a ich predchádzajúcej československej štátnej príslušnosti upravovala dohoda medzi ČSR a USA zo 16. júla 1928 (č. 169/29 Zb. zákonov a nariadení). Podľa čl. 1 tejto dohody občania Československa, ktorí boli alebo budú v USA naturalizovaní, strácajú svoju pôvodnú príslušnosť a stávajú sa občanmi USA. Toto ustanovenie však neplatilo podľa uvedeného článku v odseku 3 pre tých československých občanov, ktorí dosiahli naturalizáciu v USA v čase, keď ich štát viedol vojnu. Títo občania sa preto naďalej považovali za československých štátnych občanov, teda nevťahovali sa na nich československé predpisy pre cudzincov a nemali nárok na kompenzáciu za znárodnené majetky. Library of Congress, Washington DC, f. Steinhardt Papers, box 83.

4 AMZV ČR, f. Zastupiteľský úrad – Washington (ZÚ-W), kart. 1946–1947, č. m. 11979/47.

mala Vacuum Oil Company, ktorej vlastníkom bola newyorská Socony Vacuum Oil Company.⁵ Vláda ČSR vysvetľovala, že ich znárodnenie si vyžiadala celková zlá hospodárska situácia v štáte, ktorá bola dôsledkom nepriateľskej okupácie. Zároveň sľubovala, že keď bude určená celková výška kompenzácie za znárodnenie, vstúpi do rokovania s americkou stranou a zaplatí jej spôsobené škody. Závazok však Praha nespĺnila, takže kompenzácia sa nekonala.

Výmena diplomatických nót o kompenzácii medzi USA a ČSR pokračovala ďalej. Štátny department zdôrazňoval pripravenosť rokovať a presvedčenie, že aj československá strana uznáva dôležitosť adekvátnej a efektívnej náhrady (*adequate and effective compensation*) pre rozvoj vzájomne výhodných obchodných vzťahov medzi oboma krajinami. Na jeseň 1946 dospeli obe strany k oficiálnej podobe textu prehlásenia v podobe „Deklarácie o obchodnej politike a náhradách za znárodnenie“, ktorú podpísali americký štátny tajomník Dean Acheson a československý veľvyslanec vo Washingtone Juraj Slávik 14. novembra 1946.⁶

Kompenzáciu za znárodnený a skonfiškováný majetok riešil v deklarácii, ako už bolo naznačené, článok č. 7, v ktorom sa hovorilo, že „vláda USA a vláda ČSR poskytnú primeranú a účinnú náhradu druhej krajine vzhľadom na ich práva alebo záujmy k majetku, ktorý bol alebo bude znárodnený, alebo skonfiškovaný vládou druhého štátu“.⁷ Účinnou náhradou sa rozumela náhrada v dolároch alebo v inej voľne zmeniteľnej mene. Hoci podstatnú časť deklarácie tvoril československý záväzok, že americkí štátni príslušníci, ktorých majetok československá vláda znárodnila alebo skonfiškovala dostanú náhradu, samotná náhrada zostala len na papieri. Preto bola predmetom ďalších rokovaní v rokoch 1947 – 1948 a neskôr, pričom existovali dve cesty jej riešenia: individuálna a globálna. Washington najprv preferoval individuálnu, neskôr sa zaslazoval za globálnu. Tá sa mala určiť percentom z celkového vývozu z ČSR do USA s podmienkou, že na účet náhrady sa najprv zloží jedna splátka v hotovosti. USA navrhli kompenzáciu vo výške 45 miliónov USD. Praha nechcela ísť nad sumu 18 – 20 miliónov USD a navyše odmietala kompenzáciu československým občanom naturalizovaným v USA. Najst' východisko z uzavretého kruhu mali nové rokovania v apríli 1949. Opäť neúspešne, nakoľko v tomto období ČSR kompenzáciu v dôsledku politických aspektov ani nemienila riešiť. Ďalšie rokovania o odškodnení navrhovala americká strana až v roku 1956, a to vo výške 18 miliónov USD. No aj tie v podstate skrachovali na neochote či neschopnosti oboch strán nájsť kompromisné riešenie. Pre Washington sa tým potvrdilo, že ak chce

5 Národný archív ČR (NAČR), Praha, f. 100/1, č. kart. 82, a. j. 612.

6 AMZV ČR, f. USA TOO 1945–1951, č. kart. 33, č. m. 11949/46.

7 AMZV ČR, f. USA Teritoriálny odbor-tajné (TOT) 1945–1954, č. kart. 11, č. m. 412411/54-ABO/1 alebo NA ČR, f. 100/24, č. kart. 102, a. j. 1157/1.

dosiahnuť kompenzáciu, musí mať v rukách silný tromf: neuvoľniť československý prídel na pôde Tripartitnej komisie pre reštitúciu menového zlata.

Na konci roka 1945 rokovovalo 18 krajín protihitlerovskej koalície na Parížskej reparačnej konferencii, ktorá vyústila do podpisu „Dohody o reparáciách od Nemecka, o zriadení Medzispojeneckého reparačného úradu a o vrátení menového zlata“. Vo svojej tretej časti táto dohoda, uzavretá 21. decembra 1945 a podpísaná 14. januára 1946, v jednom článku a v siedmich bodoch formulovala reštitúciu zlata, ktoré európskym krajinám ukoristilo nacistické Nemecko počas druhej svetovej vojny a ktorého torzo našla postupujúca americká armáda v Nemecku. K signatárom dohody patrilo aj Československo. Jej aktéri sa zároveň dohodli na vytvorení americko-britsko-francúzskej Tripartitnej komisie pre reštitúciu menového zlata (Tripartite Commission for the Restitution of Monetary Gold, TCRMG, skrátene Tripartite Gold Commission, TGC), ktorej úlohou malo byť vrátenie zlata pôvodným majiteľom po predložení vlastníckych dokumentov a ich verifikovaní. Samotná TGC bola ustanovená 27. septembra 1946.

Pôvodná požiadavka 10 krajín o navrátenie menového zlata (vyše 500 ton) vysoko prekračovala hmotnosť zlata, ktoré Spojenci zachránili na konci vojny v soľných baniach Merkers pri Aachene (okolo 336 ton). Preto sa pristúpilo k stanoveniu alikvotného podielu z celkového nájdeného balíka zlata (tzv. *poolu*). Medzi uchádzačmi o navrátenie svojho menového zlata (tehly a mince) nechýbalo Československo, ktoré sa hlásilo o 45 ton bezprávne ukoristených nacistickým Nemeckom v rokoch 1939–1940. Priznaný podiel predstavoval 24,5 tony. V máji 1948 TGC odovzdala Prahe 6,1 tony mincí, a tak zostávalo vrátiť ešte 18,4 tony najmä zlatých tehál, ktoré boli uložené na depotoch TGC trezorov Federal Reserve Bank v New Yorku a Bank of England v Londýne.

Lenže USA odmietli dať súhlas v tripartitnej komisii na vrátenie spomenutých 18,4 tony a podmieňovali ho vyriešením otvorených dvojstranných československo-amerických problémov. V nich hrala prím v úvode spomenutá neriešená adekvátne a efektívne kompenzácia americkým občanom a firmám za znárodnený a skonfiškovaný majetok v Československu roku 1945, resp. neochota československej vlády tento svoj záväzok splniť. Washington nespochybňoval fakt, že zlato patrí Československu a treba mu ho, ako ostatným krajinám, vrátiť, avšak využil jeho zablokovanie na to, aby Československo donútil kompenzáciu riešiť. Samozrejme, ak chceme pochopiť postoje USA voči Československu v súvislosti s blokovaním menového zlata na pôde TGC, treba okrem kompenzácie spomenúť aj iné otvorené problémy: československé nesplácanie amerických úverov a pôžičiek,⁸ suspendovanú doložku najvyšších výhod pre ČSR na pôde GATT,⁹

8 MICHÁLEK, Slavomír. Americké úvery a pôžičky v Československu v rokoch 1945 – 1946. In *Historický časopis*, 1995, roč. 43, č. 3, s. 464 – 480. ISSN 0018-2575.

9 MICHÁLEK, Slavomír. *Nádeje a vytriezvenia, československo-americké hospodárske*

zablokovanú širokopásovú valcovňu v hodnote 16 miliónov USD,¹⁰ uväznenie amerického novinára Williama N. Oatisa¹¹ v Prahe a jeho obvinenie zo špionáže, národnú správu nad majetkom IBM¹² v Československu a pod. Ich neriešenie totiž predstavovalo, popri širších ideologicko-politických bipolárnych sovietsko-amerických rozporoch, nosný kameň budúcich problémov. Hoci sa Praha bránila spájaniu kompenzácie s navrátením zlata, pre Washington predstavovalo hlavný tromf – vráti zlato v prípade kompenzácie. A tento „spor“ sa vliekol 37 rokov.

V akej výške a štruktúre sa pohybovala československá požiadavka na navrátenie Nemeckom ukoristeného menového zlata? Po výzve tripartitnej komisie v marci 1947 sa Československo prihlásilo o 45 008,2784 kg zlata v štyroch hlavných položkách:

– 14 536,2010 kg v zlatých tehlách (tzv. sudetské zlato) ako náhrada na krytie bankoviek stiahnutých z obehu na sudetskom území po Mníchove, transferovaná Ríšskej banke (RB) pre tento účel na začiatku marca 1939;

– 23 087,3040 kg zlata tiež v tehlách, pôvodne držané Československom na účte Banky pre medzinárodné platby (BIS) v Bank of England (BOE) (tzv. bazilejské zlato), z účtu BIS prevedené po nátlaku Berlína na účet RB v BOE na konci marca 1939;

– 6 375,8588 kg v minciach, časť československej menovej rezervy, fyzicky transferovaná z Prahy do RB v Berlíne v júni 1940;

– 1 008,9146 kg zlata v tehlách, pôvodne v držbe Škodových závodov a Zbrojovky a využívané na ich vlastný obchod pod licenciami československej vlády, násilne ukoristené Berlínom v auguste 1940 (TCG ho neuznala za majetok národnej banky a preto toto tzv. autonómne zlato odmietla ako neoprávnenú požiadavku štátu).¹³ V roku 1949 TGC priznala ČSR zo zlatého „poolu“ 43 999,3638 kg menového zlata. Príčinou nevráteného podielu 18,4 tony bolo nesúhlasné stanovisko USA. Zdržovaciú taktiku Štátneho departmentu neinformovať Československo, oddaľovať a podmieňovať vydanie zlata kompenzáciou potvrdzovali ďalšie rokovania TGC a Prahy, ako aj Prahy a Washingtonu, čo

vzťahy v rokoch 1945 – 1951. Bratislava: Veda, 1995, kap. 5/3 Doložka najvyšších výhod, s. 135 – 140. ISBN 80-224-0421-7.

10 MICHÁLEK, Slavomír. Spor Československa a USA o širokopásovú valcovňu v rokoch 1951 – 1954. In *Historický časopis*, 2006, roč. 54, č. 4, s. 607 – 630. ISSN 0018-2575.

11 MICHÁLEK, Slavomír. Československo verzus William Nathan Oatis. In *Historický časopis*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 697 – 718. ISSN 0018-2575.

12 MICHÁLEK, Slavomír. Osud majetku IBM v Československu v rokoch 1951 – 1961. In *Historický časopis*, 2012, roč. 60, č. 4, s. 701 – 718. ISSN 0018-2575.

13 National Archives and Records (NAR), College Park, Va, f. Tripartity Commission for the Restitution of Monetary Gold, skrátene Tripartity Gold Commission (TGC), box 18, Memorandum Czechoslovak Gold Claim, July 7, 1950.

československá strana na konci roku 1952 oprávnene označovala za prejav neopodstatnenej diskriminácie. Proti tejto diskriminácii sa chcela brániť (a aj sa bránila) protestnými nótami adresovanými tripartitnej komisii (pred rozhodnutím komisie o výške celkového prídelu „tripartitného“ zlata) a diplomatickou cestou voči vládam USA, Veľkej Británie a Francúzska (po rozhodnutí o podiele „tripartitného“ zlata). Takéto kroky však mali len politický a nie praktický efekt.

Prvý verejný dokument o tom, že problematika navrátenia československého menového zlata nezostane izolovaným problémom medzi Československom a Tripartitnou komisiou pre reštitúciu menového zlata, resp. že bude naviazaná na širšie politické súvislosti (vrátane kompenzácie), sa objavil už krátko po pražskom komunistickom prevrate v roku 1948. Jeho autorom bol americký veľvyslanec v Prahe Lawrence A. Steinhardt. Išlo o správu Štátnemu departamentu z 28. mája 1948, teda v čase, keď TGC ešte aktívne spracovávala požiadavky viacerých krajín o navrátenie zlata a keď deklarovala plné dodržiavanie litery Parížskej reparačnej dohody. Steinhardt vo svojej správe najprv pomenoval osobné skúsenosti z rokovaní s československou vládou od komunistického prevratu: len vlastné zisky budú pobádať Prahu urovnať americké požiadavky za znárodnené majetky. Preto by mal Štátny departament postupovať tak, že bude vyvíjať trvalý tlak a využívať ekonomické i obchodné sankcie. Za jediný účinný nástroj označil československý podiel na zlato „poole“. Použitie zlata ako účinnej páky podľa neho nezvýši už aj tak silný antagonizmus komunistickej československej vlády a zabránenie dodaniu zlata zo zlatého „poolu“ ju donúti k dohode o kompenzácii za znárodnený americký majetok. Za zbytočné označil rokovanie s komunistickou Prahou na báze zabehaných obchodných postupov a v zhode s uznanou etikou alebo štandardami biznisu západného sveta. Neschopnosť predložiť účinnú protiváhu je a bude komunistami vnímaná ako slabosť, a nie ako dôkaz čestnosti alebo sily. Preto navrhol nezaoberať sa hľadaním právnych aspektov pre zdôvodnenie odmietnutia súhlasu s navrátením zlata, ale jednoducho ten prostriedok použiť a miesto dodávky zlata zaujať pevný postoj v prospech jej nedefinovaného oneskorenia.¹⁴

Druhým dôkazom bol Steinhardtov návrh z 9. júla 1948, opakovane prednesený 11. septembra 1948 a adresovaný československému vládnemu zmocnencovi pre náhrady za znárodnenie pri ministerstve financií. Steinhardt pri rokovaní o vyrovnaní amerických nárokov za znárodnenie zastával názor, podľa ktorého z celkovej požadovanej americkej sumy na odškodnenie 45 miliónov USD malo byť vyplatených 10 % jednorazovo v hotovosti a zostatok mal byť splácaný časťou výťažku československého exportu do USA. Táto jednorazová splátka sa mala podľa neho získať buď z peňazí zložených Československom

14 NAR, f. TGC, box 17, No. 834, May 28, 1948, Steinhardt.

v USA na nákup zariadenia širokopásovej oceľovej valcovne, alebo pôžičkou v New Yorku, ktorá by bola zaistená československým podielom na medzinárodnom zlatom „poole“.¹⁵ Samozrejme, československá strana takýto scenár odmietla s argumentáciou, že menové zlato je samostatný problém, ktorý nemá byť spájaný s dvojstrannými medzištátnymi otázkami.

Ďalší dokument pochádzal z Bruselu. Russel Dorr, americký komisár v TGC ho 14. septembra 1948 adresoval Josephovi Toddovi, šéfovi finančnej sekcie na Štátnom departmente vo Washingtone. Dorr podotkol, že viac ako polovicu žiadostí európskych krajín o navrátenie ukoristeného zlata tripartitná komisia už vybavila, no niektoré označil za problematické z dôvodov ležiacich mimo práce komisie (hlavne tie, ktoré sa týkali Československa). Vyjadril presvedčenie, že Štátny department čoskoro rozhodne o prijatí alebo odmietnutí podielu československého nároku 18 433 kg.¹⁶

To, že navrátenie menového zlata Československu nebude skorou a rýchlou skutočnosťou potvrdzovali okrem uvedených amerických dokumentov aj ďalšie z nasledujúcich rokov. A dokumentovali tiež to, že zlato sa stalo výsostne politickým faktorom.

V júni 1950 rokovala na Štátnom departmente o československom zlate skupina finančných expertov s pracovníkmi stredoeurópskeho oddelenia Štátneho departementu. Potvrdili síce, že uznávajú československé nároky (okrem „autonómneho“ zlata), ale odmietli jeho vrátenie. Svoje stanovisko odôvodnili takto:

1. Ak by vláda USA teraz súhlasila s dodaním akejkoľvek podstatnej výšky zlata satelitnému štátu Moskvy, stala by sa terčom kritiky americkej verejnosti a Kongresu za nerealistický postoj k „bežnému obchodu“ (*bussiness as usual*).

2. Odmietnutie dodávky zlata Československu môže byť využité ako zbraň na uspokojenie vlastných požiadaviek za znárodnený americký majetok v ČSR.

Tento postoj dopĺňala poznámka, že USA odblokovali československý majetok v USA už v roku 1945 na základe záruky pražskej vlády, že uspokojí americké nároky za znárodnené majetky. Ak by USA predsa len dali súhlas na dodávku zlata, malo by to takýto efekt:

- americká vláda je aktívnym správcom množstva žiadateľov o kompenzáciu a bola by predmetom vážnej kritiky, že nevyužila pozíciu na uspokojenie nárokov vlastných občanov;

15 NAČR, f. Politický sekretariát ÚV KSČ 1951 – 1954, zv. 49, a. j. 134, bod 15, Reštitúcia menového zlata.

16 Komisár Dorr v podstate nepriamo vyzýval Štátny department, aby v prípade československého zlata rozhodol, či dá súhlas, alebo odmietne československý nárok zrealizovať. Dokazovací maratón v podobe korešpondencie medzi Prahou a TGC bol v podstate ukončený. TGC uznala československý nárok okrem „autonómneho“ zlata Škodovky a Zbrojovky. NAR, f. TGC, box 1, Confidential letter to Joseph Todd from Russel H. Dorr, dated September 14, 1948.

- odmietnutie dodávky zlata nepochybne vyvolá propagandistické útoky zo sovietskeho bloku;
- vymáhateľná výška amerických nárokov (okolo 17 miliónov dolárov) na kompenzáciu je veľmi nízka v porovnaní s výškou samotných požiadaviek (americký majetok v ČSR pred jeho znárodnením bol vyčíslený na okolo 148 miliónov USD). Podstatne nižší je aj návrh na primerané urovanie kompenzácie (USA navrhovali 45 miliónov a 25 miliónov bolo braných ako minimálna odporúčaná suma), preto neefektívnosť odmietnutia vydať zlato je takmer nulová, hoci Praha môže urobiť protiakciu a odmietne splatiť 5,7 milióna USD za surplusový úver a jeden milión za účet americkej armády;
- využitie československého zlata ako vyjednávaczej zbrane môže spôsobiť problémy s Veľkou Britániou a Francúzskom.¹⁷

Slabou stránkou vyjednávacjej pozície Washingtonu pri využití faktoru československého zlata bolo to, že nemal nad ním plnú kontrolu, nakoľko väčšina bola fyzicky uložená v londýnskej BOE a pravdepodobne aj to bol jeden z momentov, prečo sa v Štátnom departmente v tejto veci názorovo rozchádzali. Úradníci stredo európskeho oddelenia tvrdili, že USA viac stratia ako získajú, ak nedajú súhlas na vydanie zlata Československu. Teda ak nie sú pripravené prijať politiku blokovania majetku sovietskych satelitov, potom sa ťažko zdôvodní odmietnutie súhlasu vrátiť zlato. Vrátenie zlata označili za „normálny biznis“, ktorý je v súlade s platnými princípmi obchodu, preto USA musia súhlasiť s jeho dodávkou. Iný pohľad predostreli úradníci európskeho odboru Štátneho departmentu: USA nemôžu súhlasiť s dodávkou zlata a formálne to majú zdôvodniť potrebou prioritne vyriešiť nejasné právne otázky, čo napokon argumentačne prijal Štátny department. Všetky svoje rozhodnutia označil za nezáväzné, provizórne, hypotetické (*tentative*), ktoré budú zverejnené až po ukončení celkovej práce TGC. Pravidlá a princípy komisie označil Štátny department za nezávislé v tom, aby slobodne a zodpovedne posúdila požiadavky a potom pridelila oprávnený podiel zlata. Jeho dodávka je však už vecou vlád vo Washingtone, Paríži a Londýne. Pokiaľ nedôjde k dohode o otvorených hospodárskych otázkach, USA budú vydanie podielu zlata blokovať, pričom toto stanovisko nie je odvetné opatrenie, ale je len nástrojom na získanie medzinárodnej kompenzácie, informoval Homera S. Foa, nového amerického komisára pri TGC v Bruseli Štátny department. Do vnútornej komunikácie Štátneho departmentu vstúpil v roku 1952 aj veľvyslanec v Prahe Ellis O. Briggs, keď naliehal, aby nebol prezradený zámer USA odmietnuť vydanie československého zlata, nakoľko mu to mohlo sťažiť vyjednávaciu

17 NAR, f. TGC, box 18, No. 116, July 25, 1950.

pozíciu o prepustenie uväzneného Williama N. Oatisa.¹⁸ Aj v nasledujúcom roku pokračovala hra so slovnými skrývačkami – konštatovalo sa, že USA pozorne študujú technické a právne otázky navrátenia zlata a dokiaľ nebude doriešená kompenzácia, svoje stanovisko neoznámia.

Rozohranú „zlatú“ šachovú partiu medzi Washingtonom a Prahou po linke TGC komplikoval zaujímavý fakt. Medzi tromi veľmocami v komisii nevládla v tomto období idylická harmónia a objavili sa aj rozdiely v pohľade na československý reštitučný zlatý podiel.

Aké bolo na začiatku 50. rokov stanovisko Francúzska? Vláda v Paríži najprv nesúhlasila s pridelením alikvotnej časti zlata Československu. Potvrdzovala to nóta Quai d'Orsay Štátnemu departmentu z 9. októbra 1951, v ktorej svoj odmietavý postoj zdôvodnili tým, že dodávka zlata by mala „*vážne dôsledky ako príležitosť pre zvýšenie československého vojenského potenciálu*“.¹⁹ Roku 1953 však už Paríž súhlasil s britským postojom, že prácu TGC treba ukončiť a zlato rozdeliť. Zmena kurzu Paríža v tejto otázke bola ovplyvnená snahou dosiahnuť dohodu s Československom v dvojstranných otvorených finančných a obchodných otázkach.

Podobne ústretovo sa k oprávnenej požiadavke Československa staval Londýn, čo malo pozadie vo vyriešení vlastných britských vzťahov a nedoriešených obchodných a dlhových otázok s Prahou. Otázne bolo, či spoločný front Londýna a Paríža vydrží a bude dostatočne silný na to, aby zmenil negatívne stanovisko USA. Evidentne nebol, USA stanovisko nemenili. Avšak aspoň podnietili Washington k intenzívnejšej komunikácii s nimi. Impulzom pre Štátny department bola nóta Foreign Office z 18. apríla 1954, adresovaná Parížu i Washingtonu. Briti v nej vyjadrili pripravenosť priznať a podpísať československý nárok na zlato. Nóta vyjadrovala nádej, že aj Štátny department bude ochotný súhlasiť a pošle v tom duchu inštrukcie vlastnému zástupcovi v TGC. USA zareagovali zvolaním porady na pôde Štátneho departmentu (28. apríla 1954) za účasti britského a francúzskeho veľvyslanca. Oznamovali, že dozrel čas na podpis a zverejnenie rozhodnutia, ale ako je britskej a francúzskej vláde známe, USA sa už roky snažia dohodnúť s Československom urovnanie svojich kompenzačných požiadaviek a nárokov, a preto sú rozhodnuté teraz československý „zlatý“ podiel nepodpísať. Britský zástupca kontroval, že aj Londýn má s Československom problém, ale vláda Jej Veličenstva má záujem na tom, aby pražská vláda dostala svoj podiel zlata čo najskôr, aby bola potom ochotná zaplatiť svoje dlhy Veľkej Británii. Pýtal sa, kedy dá americká vláda kladné inštrukcie svojmu komisárovi v TGC. Odpoveď úradníkov Štátneho departmentu bola, že taký podnet neposla-

18 NAR, f. TGC, box 18, Secret Security Information, draft 12/18/53.

19 NAR, f. TGC, box 6, State department, Secret Security Information, 2/1/52.

li a ani nepošlú, nech TGC ostane živá aspoň na papieri dokiaľ nebude všetko, vrátane československej požiadavky, ukončené.²⁰

Londýn a Paríž sledovali vlastné záujmy už minimálne dva roky, pričom sa snažili s Prahou doriešiť vlastné otvorené otázky a problémy. Neboli však rovnocenným partnerom pre Washington a hľadali rôzne únikové cesty. Najprv len nesmeli a opatrne sondovali, potom aj navrhovali, aby bola československá požiadavka na vrátenie menového zlata splnená. Neúspešne.

Aké nasledujúce kroky urobila Praha? O aktivitách súvisiacich s reštitučnými „zlatými“ nárokmi, ktoré podnikla voči TGC, informovala československá vláda britskú, francúzsku i americkú vládu 2. novembra 1954. V identických nótach požiadala minister zahraničných vecí Václav David vlády troch mocností, aby dali svojim zástupcom v komisii pokyn v tom zmysle, aby reštitúcia zlata nebola komisiou ďalej zdržiavaná.²¹ K tomuto kroku sa československá vláda odhodlala po viac než sedemročnom bezvýznamnom rokovaní s TGC. Francúzska vláda s vydaním zlata súhlasila, no iný názor prezentovali USA a Veľká Británia. Britská vláda na československú nótu z 2. novembra 1954 nereagovala. Na ďalší československý pokus – *aide-mémoire* – z 29. novembra 1954 však britské veľvyslanectvo v Prahe odpovedalo 11. januára 1955 strohým odmietavým prehlásením konštatujúc, že otázka menového zlata je predmetom „zvláštnych rokovaní“, čím si na chvíľu osvojila terminológiu Štátneho departmentu USA. Nasledovalo ďalšie *aide-mémoire* (28. júna 1955) britskému veľvyslanectvu v Prahe, v ktorom československá vláda upozornila na oprávnenosť svojho nároku, ktorý vznikol v dôsledku flagrantnej a notoricky známej nepriamej krádeže československého menového zlata Nemeckom po obsadení ČSR. Navyše, komisia vraj označila poskytnuté informácie za dostačujúce a ďalšie doklady nežiadala. Toto československé *aide-mémoire* pritvrdilo diplomatický jazyk v tom, že priamo obvinilo zo straty zlata Veľkú Britániu. Uvádza sa v ňom, že podstatná časť československých nárokov sa dotýka nepriamej lúpeže československého menového zlata, ktoré bolo prostredníctvom bazilejskej BIS uložené v Londýne a ktoré BOE v dorozumení s vtedajšou britskou vládou previedla po okupácii ČSR Nemeckom v roku 1939 na Ríšsku banku. Bolo by preto na mieste, aby britský zástupca rozptýlil v TGC všetky pochybnosti, ktoré snáď v súvislosti s týmto nárokom existujú. Podľa československého dokumentu by odporovalo nielen ustanoveniam Parížskej reparačnej dohody, ale i základným požiadavkám slušnosti a spravodlivosti, keby bola reštitúcia menového zlata odopieraná práve Československu, ktoré ako jedna z prvých obetí hitlerovskej agresie a okupácie utrpelo nesporne preukázané škody. Ak by bola ČSR naďalej odopieraná rešti-

20 NAR, f. TGC, box 2, Memorandum of Conversation, April 28, 1954.

21 AMZV ČR, f. USA TOT 1945 – 1954, č. kart. 11, č. m. 421.374/54 ABO.

túcia jej spravodlivého podielu menového zlata, nemôže československá vláda v rokovaníach s vládou Veľkej Británie nebrať do úvahy okolnosť, že britská vláda nesie spolu s BIS zodpovednosť za nezákonný prevod 23 087 kg československého menového zlata na Ríšsku banku, pričom táto strata nebola Československu nahradená. Britská vláda uprednostňuje voči ČSR jednak nárok na úhradu pôžičky z roku 1939, súvisiacej s Mníchovskou dohodou, ako aj nárok na splácanie úverov, ktoré britská vláda poskytla československej vláde v Londýne počas vojny a ktoré by neboli bývali nutné (aspoň nie v takom rozsahu), keby nebolo straty československého menového zlata deponovaného do roku 1939 u Bank of England.²²

Dokument takmer identického znenia ako pre Veľkú Britániu odovzdalo československé ministerstvo zahraničných vecí v ten istý deň aj veľvyslanectvu USA v Prahe. USA naň zareagovali promptne novým kolom interných rokovaní a konzultácií úradníkov Štátneho departmentu a ministerstva financií. Ich výsledkom bol finálny text inštrukcií pre amerického delegáta v TGC v Bruseli. Štátny department navrhol odoslať nótu československej vláde, ktorá hovorila o začatí nového kola diskusií o nedoriešených vzájomných finančných problémoch, medzi ktorými boli štyri najvypuklejšie: žiadosť o kompenzáciu za znárodnený a inak prevzatý majetok amerických občanov a firiem v Československu, finančné požiadavky americkej vlády, nakladanie s výnosom z predaja oceľovej valcovne a nakladanie s československým podielom zablokovaného menového zlata.

Súčasťou inštrukcie bolo memorandum pre veľvyslanca v Prahe, ktoré hovorilo, že silnou pákou USA pri rokovaníach s Československom je kompletná kontrola nad 9 miliónmi dolárov, ktoré zaplatila Argentína za oceľovú valcovňu a ktoré sú uložené vo Federal Reserve Bank. Za druhú silnú páku označilo memorandum možnosť USA ako člena TGC oddiaľovať vyhlásenie o uvoľnení československého podielu menového zlata v hodnote okolo 20 miliónov dolárov alebo, ak to bude nevyhnutné, zablokovať dodávku tohto zlata, keď už bude oficiálne zverejnené jeho pridelenie. *„Veríme, že tieto dve zbrane – plná kontrola nad zdrojmi z oceľovej valcovne a čiastočná kontrola nad podielom československého menového zlata – by mali byť využité v tejto dobe na dosiahnutie urovňovania kompenzačných nárokov amerických občanov, dohody s československou vládou na splatení úveru za prebytky americkej armády [US surplus – S. M.] a aj odblokovanie amerických korunových účtov. Bez toho, že by sme chceli znížiť dôležitosť surplusového úveru, prioritou je koncentrovať sa najmä na diskusiu o kompenzácii s nádejou, že keď bude tento bod vyriešený, pomôže vyriešiť*

22 K otázke britských úverov a pôžičiek Československu v čase vojny bližšie pozri KUKLÍK, Jan. *Do poslední pence. Československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938–1982*. Praha: Karolinum, 2007, s. 13 – 133.

d'alšie. “²³ Memorandum ďalej pokračovalo, že pre súčasné britské a francúzske stanovisko je problematické využitie americkej kontroly nad československým zlatým podielom. Avšak Praha má veľvyslanec oznámiť aj bez explicitného verejného vyhlásenia, že medzi jej neúspechom získať podiel zlata a americkým neúspechom v rokovaní o splnení amerických finančných nárokov a požiadaviek je vnútorná a priama súvislosť. Ak bude československá odpoveď na americkú ponuku rokovať o niektorej dohode o otvorených finančných otázkach kladná, potom by mal v nej byť ako ústredný záväzok Prahy, že zaplatí primeranú sumu ako kompenzáciu americkým firmám a občanom, pričom tá nemôže byť nižšia ako 25 miliónov dolárov. Túto platbu navrhol Washington pokryť z výťažku z predaja valcovne (9 miliónov dolárov) a okolo 16 miliónov dolárov zo zlatého československého podielu. „*Ak by Česi súhlasili s týmto postupom, potom USA nebudú zdržiavať svoj súhlas s vrátením československého menového zlata.*“²⁴

Podľa memoranda najlepšie čo môžu USA urobiť je zabezpečiť československú vládu, že ak a kedy (*if and when*) uspokojí americké nároky, priamo ovplyvní uspokojenie jej „zlatých“ požiadaviek a pri takom riešení by jej ostalo zo zlata ešte okolo 4 milióny dolárov. Memorandum ešte v závere konštatovalo, že potom je možné aj rozšírenie vzájomného obchodu, avšak nie v rozsahu pred Oatisom a bez obnovenia doložky najvyšších výhod. Samozrejme, Československo na túto „ponuku“ nereflektovalo a samotný taktický plán Štátneho departmentu bol preň neprijateľný. Bol tak nerealizovateľný, ba až naivný, že ani úradníci vo Washingtone nemohli veriť v jeho čo i len čiastočný úspech.

Na československú nótu ohľadne nároku na vrátenie menového zlata z 2. novembra 1954 americký diplomatický úrad oficiálne zareagoval nóťou zo 7. februára 1955. Sucho sa v nej odvolal na list generálneho sekretára TGC Johna Watsona z 20. októbra 1954, ktorý vraj dostatočne vysvetlil vzniknutú situáciu. Československá strana označila za neuspokojivé a v nóte z 28. júna 1955 sa odvolala na poznámky generálneho sekretára komisie o istých okolnostiach nezáležiacich na vôli komisie, ktoré vraj bránia vráteniu československého podielu menového zlata. To vraj vyvoláva dojem o určitom vonkajšom zásahu do práce TGC, akoby niektoré vlády, v mene ktorých komisia rokuje, spájali reštitúciu československého podielu zlata s dvojstrannými otvorenými otázkami. A podľa názoru Prahy to isté vyplýva aj z americkej reakcie, a preto prehlásila, že „*odopieranie reštitúcie menového zlata Československu z podobných motívov by bolo v hrubom rozpore s požiadavkami vecného a nezaujatého prerokovania československej žiadosti v zmysle ustanovení Parížskej reparačnej dohody z roku*

23 NAR, f. TGC, box 2, US-Czech financial problems, 12/20/54.

24 NAR, tamže.

1946“.²⁵ Československá nóta použila tvrďší diplomatický jazyk (extrémne nespokojná, flagrantné a všeobecne známe rabovanie, vonkajšie zásahy a pod.) a opäť žiadala doriešenie požiadavky prídelu zlata v súlade s Parížskou reparačnou dohodou z januára 1946. Zároveň konštatovala, že kladný postoj USA by sa mohol priaznivo odraziť v riešení dvojstranných otvorených hospodárskych otázok.²⁶ ČSR na jednej strane USA zazlievala, že spája otázky zlata s bilaterálnymi vzťahmi, ale na druhej strane sama s podobnou ponukou prvýkrát verejne vyrukovala v diplomatickom dokumente, t. j. americký súhlas s reštitúciou zlata by bol impulzom na ústretovosť Československa v iných dvojstranných záležitostiach medzi USA a ČSR. Washington to servíroval opačne – ústretovosť Československa v dvojstranných záležitostiach (najmä kompenzácia za znárodnený majetok) by bola impulzom pre americký súhlas s reštitúciou zlata.

Spájanie problému zlata a dvojstranných otvorených problémov teda pripustila už aj československá strana, hoci dovtedy túto predstavu vytrvalo verejne odmietala. Zmena kurzu mohla byť najmä československým testom, ako zareaguje atlantická veľmoc. Zo stanovísk oboch krajín, USA i ČSR, vyplývalo, že tieto dve akokoľvek nesúvisiace veci, navyše s diametrálne odlišným historickým pozadím, budú navzájom spájané a stanú sa predmetom ďalších problémov.

Základná otázka vrátenia alikvotnej časti československého menového zlata sa v roku 1955 preniesla z pôdy TGC v Bruseli do Washingtonu. Potvrdzovali to memorandá, zápisy z rozhovorov predstaviteľov britského aj francúzskeho veľvyslanectva a úradníkov Štátneho departmentu.

Dňa 22. augusta 1955 rokoval v Štátnom departmente kancelár britského veľvyslanectva James Watson a zopakoval, že vláda Jej Veličenstva je pripravená okamžite podpísať finálny dokument o distribúcii zlata a uzavrieť tak aj československý podiel. Zdôvodnil to ekonomickými i politickými faktormi, keď konštatoval, že Veľká Británia hľadá dohodu o medzivládnych československých dlhoch vo výške 20 miliónov britských libier. Praha vraj informovala Londýn, že nemôže zaujať pozitívny postoj k týmto dlhom bez toho, aby Briti neprejavili pozitívny postoj k vráteniu menového zlata. Neriešenie tejto veci vraj negatívne ovplyvňuje aj vzájomný obchod a kompenzačnú dohodu za britský znárodnený majetok. Za politický problém označil československý názor, zdieľaný tiež nie-

25 NAR, f. TGC, box 2, Delegate of the Czechoslovak Government to the Inter Allied Reparation Agency, No. 605/IARA-Sk, June 28, 1955 alebo aj AMZV ČR, f. Medzinárodno-právny odbor (MPO), Dokumenty k otázke československého menového zlata., diel II., 1949 – 1957, s. 163 – 165, nóta ministerstva zahraničných vecí adresovaná veľvyslanectvu USA v Prahe z 28. júna 1955.

26 AMZV ČR, f. MPO, Dokumenty k..., diel II., 1949 – 1957, s. 163 – 165, nóta ministerstva zahraničných vecí adresovaná veľvyslanectvu USA v Prahe z 28. júna 1955.

ktorými kruhmi vo Veľkej Británii, že britskí predstavitelia odmietli urobiť primerané kroky v roku 1939, aby československé zlato nepadlo do rúk Nemecka. Takže sa vraj argumentuje – keby nepadlo toto zlato do rúk Nemecka, nebolo by si muselo Československo požičiavať počas vojny a medzivládne dlhy by neboli problémom. Šéf stredoeurópskeho oddelenia v Štátnom departmente Jacob D. Beam odpovedal, že USA majú vlastnú sériu nárokov a požiadaviek voči Československu a že dúfajú v skoré pokračovanie vzájomných obchodno-ekonomických rokovaní.²⁷

O necelý mesiac neskôr, 13. septembra 1955, rokovali v Štátnom departmente francúzski diplomati, ktorí sa pýtali, či USA zmenili svoj pohľad na predmetnú záležitosť. Odpoveď bola jednoznačná – nie. Situácia v československom prípade sa teda nezmenila a vraj aj Francúzsko súhlasilo so spoločným vyhlásením TGC, že meškanie prídely československého menového zlata je spôsobené komplikovanosťou otázky. Francúzski predstavitelia potvrdili, že sa držia tejto dohody a len pre vlastnú informáciu sa zaujímajú, kedy USA komplikovanosť veci preklenú a československý prípad vyriešia. Americkú stranu informovali aj o tom, že hoci už s ČSR dosiahli dohodu o kompenzácii za znárodnený francúzsky majetok, jej implementácia nepokračuje dobre. Československí diplomati vraj nikdy nenačrtli nejakú priamu súvislosť kompenzácie a zlata, avšak v Paríži sa vie, že ten vzťah existuje a francúzska vláda by privítala, keby bol problém súhlasu USA s navrátením zlata vyriešený.²⁸

Kancelár britského veľvyslanectva vo Washingtone si zopakoval rozhovory s Jacobom D. Beamom 30. septembra 1955 a žiadal odpoveď na opakujúcu sa britskú otázku, či USA súhlasia s promptným podpisom československého podielu zlata. Beam odpovedal – pre USA je politicky neprijateľné s tým súhlasiť, dokiaľ budú pokračovať neúspešne rokovania o kompenzačných amerických nárokoch. Jednoducho, „*nie je možné inštruovať v súčasnosti nášho komisára aby podpísal súhlas s českým podielom bez omeškania*“.²⁹ Rozhovory oboch diplomatov sa konali aj 6. októbra 1955, pričom Beam vyjadril poľutovanie, že Briti prelomili spoločný front a atakovali americký pohľad, že blokovanie zlata je najlepšou ekonomickou pákou, ako donútiť Prahu rokovať. Reagoval tak na pripravenú britskú nótu pre československú vládu, v ktorej sa uvádzalo, že „*vláda Jej Veličenstva sympatizuje s túžbou československej vlády dostať svoj podiel zlata a odporúča ďalším vládam v TGC, aby zlato uvoľnili*“.³⁰ O štyri mesiace neskôr, 17. februára 1956, Londýn spojil sily s Parížom a opäť sa pokúšal zlomiť

27 NAR, f. TGC, box 6, Memorandum of Conversation, August 22, 1955.

28 NAR, f. TGC, box 6, Memorandum of Conversation, Czech Gold Case, September 13, 1955.

29 NAR, f. TGC, box 6, Memorandum of Conversation, September 30, 1955.

30 NAR, f. TGC, box 6, From London to Secretary of State, October 17, 1955.

odpor Washingtonu. V spoločnom britsko-francúzskom *aide-mémorie* oznámili, že ich vlády sú pripravené podpísať distribúciu zlata čo najskôr a požiadali USA, aby zmenili svoj odmietavý postoj. Ďalšie *aide-mémorie* odovzdal britský veľvyslanec vo Washingtone 13. mája 1957 a zopakoval v ňom britský záujem ukončiť činnosť TGC. Predbežná distribúcia bola vykonaná už z troch štvrtín do roku 1952 a od roku 1953 je britská vláda pripravená na podpis zvyšných prídelov zlata. To však nie je možné pre nesúhlas vlády USA s finálnou distribúciou Československu, ktorému patrí podiel 18,4 tony. Preto Londýn navrhuje odložiť toto zlato bokom a držať ho v rezerve. Uvedené *aide-mémorie* zašlo ďalej oproti predošlým britským vyjadreniam a „zlatú“ diskrimináciu voči ČSR označilo za nekompatibilný nástroj so zodpovednosťou, vyplývajúcou trom vládam podľa článkov Parížskej reparačnej dohody. Keďže TGC je chápaná ako celok a chýba konsenzus pri vydaní československého zlata pre odmietavý postoj Washingtonu, sprievodná publicita o diskriminácii zdiskredituje celú TGC. Navyše, samotná Británia nemohla pre československý nesúhlas doriešiť splatenie medzivládneho dlhu vo výške 21 miliónov libier a rovnako sa obáva, že Praha vycúva z ťažko zrodenej dohody z októbra 1956 o kompenzácii za znárodnenie britského majetku v hodnote okolo 2,6 milióna libier. Ak sa teda súčasná politika vlády USA nezmení, pokračovalo *aide-mémorie*, spôsobí Washington britskej vláde a britským občanom stratu okolo 23,6 milióna libier.³¹ Hoci sa tento britský dokument odvolával aj na súhlasné stanovisko Paríža, opäť to v protipóle trvalého negatívneho postoja USA s uvoľnením československého podielu zo zlatého „poolu“ vyznievalo ako hra mačky s myšou. A tou myšou bol Albion (a galský kohút).

V súvislosti s uvedenými memorandami a *aide-mémorie* treba poznamenať, že išlo o dôverné a neverejné rokovania a dokumenty medzi predstaviteľmi troch vlád TGC. A fakticky trvalo ešte rok, do začiatku mája 1958, kým britská vláda zaujala verejné stanovisko vo veci zablokovaného menového zlata voči Československu. V dokumente adresovanom československej vláde otvorene deklarovala svoj súhlas s vydaním zlata a rovnako verejne vyrukovala s nesúhlasom Washingtonu. Zaujímavé bolo, že spojenec (USA) sa o tomto texte dozvedel až *ex post* (5. mája 1958) počas zasadnutia krajín NATO v Kodani, pričom všetky predošlé *aide-mémorie* Londýn najprv konzultoval s Washingtonom. Bol to istý prelom v diplomatickej korešpondencii veľmocí na oboch stranách Atlantiku, avšak netreba ho zveličovať a prikladať mu nejaký väčší význam. Odpoveď Štátneho departmentu adresovaná Foreign Office nasledujúci deň dokazovala, že britský postoj nie je novinkou, hoci sa predpokladalo, že Londýn a Paríž na

31 NAR, f. TGC, box 6, British-French *aide-mémorie* from February 17, 1956 and Confidential *aide-mémorie* from British Embassy, May 13, 1957.

začiatku roku pochopili dôvody amerického negatívneho postoja k prerozdeleniu zlata. Už trinásť rokov odmieta československá vláda splniť svoj medzinárodný záväzok – kompenzovať amerických občanov za znárodnenie ich majetku a neplní ani ďalšie finančno-hospodárske záväzky. V posledných troch rokoch pokračujúcich rokovaní ostáva neobyčajne rigidná vo svojej pozícii a neukázala žiadnu snahu či minimálnu ochotu pristúpiť na kompromisnú dohodu s USA. USA podľa tohto dokumentu tiež môžu upozorniť na rastúci tlak amerických žiadateľov na kongresmanov, aby bola zaistená kompenzácia za stratené majetky. A akákoľvek akcia vlády USA, ktorej „výsledkom by bolo uvoľnenie zlata Československu tvárou v tvár pokračujúcej československej neochoty a odmietania právnych záväzkov voči Spojeným štátom a ich občanom by mohla vyvolať značné škody vo verejnej mienke...Department prehlasuje, že pre už uvedené príčiny musí pokračovať vo svojom predošlom postoji“.³²

Predložené archívne pramene Tripartitnej komisie na reštitúciu menového zlata v priebehu 50. rokov potvrdzovali známy fakt, že TGC je hračkou v rukách Washingtonu a pridelenie a vrátenie zlata Československu bude komplikovaný a dlhodobý proces, naviazaný najmä na kompenzáciu za znárodnený americký majetok. Zaujímavé bolo aj to, ako sa úradníci Štátneho departmentu rozchádzali v názore, či je zablokovanie zlata dôležitá páka pre prinútenie Československa rokovať o kompenzácii, alebo nie je. V porovnaní so znárodnenou sumou určite nebolo, avšak predpokladaná kompenzácia bola len dvojnásobne vyššia, takže neuvoľnenie 18,4 tony zlata malo predsa len veľkú hodnotu. Inou zaujímavosťou bola známa skutočnosť, že v roku 1953 USA fyzicky držali vo svojej federálnej banke v New Yorku len časť tripartitného zlata, presne 10 411,3690 kg. V londýnskej BOE bolo 43 059,9306 kg a v Banque de France len 2 342,9663 kg.³³ Z celkovej hmotnosti 55,8 tony čakajúcej na prerozdelenie v roku 1953 teda patrila jedna tretina (18,4) Československu.

Ako som už uviedol, oficiálne rokovania medzi Prahou a Washingtonom o vyriešení otvorených hospodárskych a obchodných otázok boli v roku 1949 pre neochotu československej strany akceptovať kompromisné postoje prerušené. Avšak Československo sa na pôde bruselskej TGC naďalej intenzívne a permanentne uchádzalo o podiel svojho menového zlata, s čím pochopiteľne nesúhlasil Štátny department s dokola opakovaným stanoviskom – keď nebude kompenzácia, nebude ani zlato. V inštrukcii pre svojho veľvyslanca v Prahe v októbri 1954 zhrnul štyri americké priority – kompenzácia americkým občanom,

32 NAR, f. TGC, box 6, Confidential Aide-mémoire, Department of State, June 6, 1958.

33 NAR, f. TGC, box 1, Letter of United States Commissioner Homer S. Fox to Otto P. Fletcher, Monetary Affairs Staff, Department of State, October 13, 1953.

finančné požiadavky americkej vlády, nakladanie so ziskom z predaja z valcovne a nakladanie s podielom československého menového zlata v TGC. Veľvyslanec Alexis U. Johnson v decembri toho istého roku v dôvernom memorande centrálne ministerstva vo Washingtone spätne potvrdil dodržiavanie uvedených priorít a fakticky konštatoval: v prípade oficiálnych rokovaní máme (USA) dve zbrane – kompletnú nad peniazmi za valcovňu a nepriamu pri zlate a tie treba využiť pri rokovaníach na dosiahnutie kompenzácie.³⁴

Hoci tripartitná komisia ukončila svoju „vyšetrovaciu“ činnosť v roku 1952, pričom formálne a oficiálne pokračovala v práci ďalej, československé menové zlato zostávalo uložené v USA a vo Veľkej Británii. Pre Spojené štáty predstavovalo, spolu s výťažkom z predaja širokopásovej valcovne nátlakový kapitál, ktorým nútili Československo, aby súhlasilo s odškodnením za znárodnenie. Akokoľvek išlo zo strany USA o diskriminačný postoj, nepochybne motivovaný nielen kompenzáciou, ale aj širšími politickými dôvodmi, ukazovalo sa, že odmietavý postoj Československej republiky k spájaniu zlata s otvorenými hospodárskymi otázkami bude neudržateľný. Tento fakt plne potvrdili československo-americké rokovania o otvorených hospodárskych otázkach, ktoré uviazli na mŕtvom bode takmer päť rokov a ktoré sa znovu objavili v polovici 50. rokov. Práve v čase príprav rokovaní americká strana znovu naznačila, že mieni spájať otázku reštitúcie zlata s nárokmi USA voči Československu. Podľa nóty veľvyslanectva z 3. mája 1955 USA nebudú považovať za rozumný taký návrh, ktorý by nebral do úvahy otázku spravodlivého odškodnenia za znárodnenie a za iné zabratie majetku v ČSR, ktorý patril americkým občanom a vyrovnanie nesplnených záväzkov československej vlády voči USA s patričným zreteľom na majetok, ktorý je alebo bude k dispozícii Československu na vyrovnanie týchto záväzkov, ako napr. výťažok z predaja valcovne, akékoľvek ďalšie čiastky menového zlata, ktoré bude neskôr pridelené Československu tripartitnou komisiou, a československý výnos z obchodu s USA. Na samotných rokovaníach 21. marca 1956 americká strana navrhla, pokiaľ išlo o spôsob úhrady globálneho odškodnenia, aby z navrhovanej čiastky globálu bolo 19 miliónov USD uhradených z československého menového zlata.³⁵ Toto konštatovanie naznačovalo, že USA v tomto čase vedeli, aký bude československý prídel zlata od tripartitnej komisie a že tripartitná komisia vlastne svoju činnosť umelo predlžovala. Čes-

34 NAR, f. Confidential US State Department Special Files. Records of the Office of the Legal Advisor for Educational, Cultural and Public Affairs, Part 4: Records Relating to the Tripartite Commission (skrátene Legal Advisor and Tripartite Commission), reel 8, Johnson's Memorandum on the Czechoslovak Share in the Gold Pool, 12/23/1954.

35 AMZV ČR, f. MPO, Dokumenty k, diel II. (1949 – 1957), s. 179, Otázka reštitúcie československého menového zlata v rokovaníach o otvorených hospodárskych a finančných otázkach medzi ČSR a USA.

koslovenská strana odmietla americký návrh a 5. júla 1956 ponúkla svoj pohľad na zlato a náhradový globál: v rámci kompenzácie splatí 1 milión USD ihneď, akonáhle dostane aspoň zálohu na príslušný podiel menového zlata vo výške aspoň 50 % v pomere k československému reštitučnému nároku prihlásenému u tripartitnej komisii.³⁶ Československá rokovacia pozícia bola jasná: vráťte zlato, potom budeme malými čiastkami kompenzovať znárodnenie.

Nové stanovisko formulovala československá strana na konci decembra 1957 v podobe základných zásad, ktoré boli všeobecné i konkrétne. Pochopiteľne, tieto zásady vychádzali hlavne z potrieb Československa a kládli dôraz najmä na splnenie amerických záväzkov. USA budú súhlasiť s vydaním zálohy na podiel menového zlata, zrušia ustanovenie vyhlášky ministra financií Snydera č. 655 z 19. februára 1951 (zákaz transferu finančných prostriedkov z amerických verejných fondov príjmom v Československu), uvoľnia všetok blokový a vestovaný československý majetok v USA a umožnia jeho prevod do ČSR, udelia vývozné licencie na tovar v minulosti zakúpený československými firmami v USA. Naproti tomu uvedené zásady určovali československej strane nasledujúci postup: globálna náhrada vo výške 11 miliónov USD bude zaplatená etapovite, najprv 2 milióny USD po obdržaní aspoň časti zadržaného zlata a do globálu sa začítuje 9 miliónov USD za valcovňu. Československá strana ďalej uvoľní korunový účet americkej armády, tzv. plzeňský účet,³⁷ vedený v štátnej banke československej (ŠBČS) v celkovej výške 7 161 569,92 Kčs, ako aj zvláštny účet 887 718,70 Kčs, t. j. účet amerického veľvyslanectva v ŠBČS, tzv. filmový účet. Československo sa v navrhnutých zásadách ešte zaviazalo, že obnoví dlhovú službu na československé cenné papiere dolárovej emisie za podmienok, na ktorých sa dohodnú zástupcovia držiteľov týchto cenných papierov s ministerstvom financií.³⁸ Tieto zásady sledovali hlavne československé záujmy a boli vypracované československou optikou. Praha v podstate neponúkla ústretový krok, preto rokovania o náhradovom globále a zlate na úrovni expertov oboch strán opäť úplne zamrzli.

To podnietilo československú vládu k novým neoficiálnym sondážam znova na pôde TCRMG, využívúc v nich informačnú bázu dvojstranných rokovaní s Veľkou Britániou a Francúzskom. Tieto dvojstranné rokovania sa premietli do oficiálneho dokumentu, t. j. do už spomenutej nóty britského veľvyslanectva v Prahe zo začiatku júna 1958, že francúzski a britskí komisári v tripartitnej ko-

36 AMZV ČR, f. MPO, tamže, s. 180.

37 Dohoda o vytvorení tzv. plzeňského účtu bola podpísaná 25. júla 1947 a podľa nej tento korunový účet mohol byť použitý americkým veľvyslanectvom len na nákup bežných potrieb americkej armády iba v ČSR.

38 AMZV ČR, f. Generálny sekretariát – tajné (GS – T) 1965 – 1969, č. kart. 35, Zásady riešenia otvorených hospodárskych otázok medzi Československom a USA.

misii sú ochotní podpísať potrebné dokumenty na odovzdanie čiastky československého zlata, ktorá by predstavovala 18 433,4733 kg za predpokladu, ak by potrebné dokumenty boli podpísané všetkými tromi komisármi a nedošlo by k žiadnym iným zmenám.³⁹ Bol tu podmienený akcent a z neho vyplývalo, že TGC jednomyselne dospela k výške československého prídelu. Avšak komisár za USA odmietol podpísať príslušné dokumenty, čím znemožnil prevedenie reštitúcie. Československý mimoriadny vyslanec a splnomocnený minister pri IARA dr. František Josíf preto odovzdal šéfovi komisie plk. Rolandovi Wingateovi 18. augusta 1958 memorandum obsahujúce stanovisko československej vlády. Podľa neho boli preskúmaním všetkých predložených nárokov komisiou vytvorené predpoklady pre skončenie jej práce a pre konečné rozdelenie zlatého „poolu“ príslušným štátom. *„Avšak vzhľadom k tomu“*, uvádzalo ďalej memorandum, *„že obštrukcie vlády USA roky znemožňovali a znemožňujú definitívnu likvidáciu otázky reštitučného zlata, rozhodla sa tripartitná komisia k opatreniu, ktorého diskriminačný charakter je priam zarážajúci. Zlatý pool má byť rozdelený, avšak československý prídel bude naďalej zadržovaný v dôsledku nátlaku jednej veľmoci, ktorá zneužíva svoj mandát k zámernej diskriminácii Československa. Reštitúcia menového zlata je tak odopieraná štátu, ktorý bol jednou z prvých obetí hitlerovského Nemecka“*.⁴⁰ Podľa memoranda tak boli týmito neopodstatnenými prietrahmi spôsobené československej strane značné škody. Ako informoval v ten istý deň americký komisár v TGC Richard B. Freund Štátny department, Československo žiadalo aby komisia zverejnila čo najskôr výsledky svojej práce.⁴¹ Praha v spomenutom memorande vzniesla rozhodný protest proti diskriminačnému postupu tripartitnej komisie a žiadala, aby bol príslušný podiel zlata československej strane vydaný bez ďalších prietrahov.⁴²

Na československý protest pripravila odpoveď tripartitná komisia (USA vôbec nereagovali. Bolo evidentné, že americká strana sa nenechá donútiť konať vo veci, ktorá by oslabilá jej možné bilaterálne rokovania o kompenzácií) v podobe dvoch rozsiahlych dokumentov. Prvý mal podobu náčrtu a mapoval históriu vzniku komisie, jej úlohu, ako aj zodpovednosť troch vlád za uskutočnené dodávky podielov žiadateľom. Keďže na to bol v zmysle pravidiel potrebný súhlas všetkých troch vlád, a v prípade Československa sa tak nestalo z rôznych príčin, nemohla byť primeraná alikvotná časť vrátená. Zároveň v tomto náčrte

39 AMZV ČR, f. MPO, Dokumenty k otázke ...diel III. 1958 – 1979, s. 34, č. m. 1491/59.

40 AMZV ČR, f. MPO, Dokumenty k otázke ...diel III. 1958 – 1979, s. 8, československé memorandum tripartitnej komisii z 18. augusta 1958.

41 NAR, f. Legal Advisor and Tripartite Commission, reel 8, Czechoslovak protest to TGC, August 19, 1958.

42 NAR, f. TGC, box 6, Unofficial translation, Ministry of Foreign Affairs, No. 119.881/58-5, August 19, 1958.

komisia ubezpečila československú vládu, že primeranú kvantitu zlata dala bokom, aby mohlo byť po súhlase tretieho člena komisie odovzdané Prahe. TGC tiež odmietla zverejniť výsledky svojej práce a to z dôvodu, že nemá žiadne tajnosti, ale na začiatku svojej práce dala záväzok všetkým vládam žiadateľov, vrátane záväzku československej vláde, že informácie predložené na podporu žiadostí budú chápané ako dôverné.⁴³ Druhá odpoveď komisie tiež nemala podobu oficiálneho dokumentu a americký veľvyslanec v Londýne ju označil za „zdrap papiera“ (*simply a piece of paper*), ktorý mal slúžiť len pre interné vysvetlenie britského stanoviska, t. j. súhlasu Londýna s vydaním zlata najmä z dôvodu viaznucich rokovaní o splatení medzivládnych československých dlhov Veľkej Británii. V dokumente sa ďalej konštatovalo, že napriek tomu je vláda Jej Veličenstva otvorená ďalším rokovaniam a verí v skorý americký súhlas.⁴⁴ Ani jeden z týchto dvoch „draftov“ nebol oficiálnym dokumentom a ani nebol československej strane zaslaný. Mlčiace stanovisko tripartitnej komisie v tomto duchu bolo možné predpokladať už len z toho dôvodu, že komisia bola iba technickým orgánom a jej kroky určoval Washington.

Československo-americké rokovania o otvorených hospodárskych otázkach pokračovali na konci októbra 1958. Veľvyslanec Allison predstavil námestníkovi ministra zahraničných vecí Jiřímu Hájkovi 31. októbra nový americký návrh. Podľa neho boli USA ochotné znížiť svoju požiadavku náhradového globálu o 1 milión USD. Navyše, ak československá strana prijme ostatné časti amerického návrhu, Štátny department bude súhlasiť s ďalším znížením náhradového globálu na 11 miliónov USD, t. j. na výšku zodpovedajúcu československému návrhu. A aké boli ostatné časti amerického návrhu? Štátny department nebude trvať na tom, aby súčasťou rámcovej dohody o otvorených hospodárskych a finančných otázkach bolo tiež riešenie otázok surplusového úveru, ktoré plánoval riešiť neskôr. Ďalej bola americká strana ochotná použiť korunový účet americkej armády na nákup spotrebného tovaru v Československu, pričom tento tovar by sa využil pre potreby amerických armád v Európe. Nákup sa mal zrealizovať v zmysle dohody z roku 1947, teda 25 % v korunách, 75 % v dolároch, t. j. išlo by o nákup za 1 milión USD v korunách a 3 milióny v USD.⁴⁵

Stanovisko k americkému návrhu vypracovalo ministerstvo zahraničných vecí takmer okamžite – z ekonomického hľadiska sa javil pre ČSR vcelku výhodne, v hlavných sporných otázkach sa totiž USA priblížili k československým posto-

43 NAR, f. TGC, box 6, Draft reply by the Gold Commission to the Memorandum of the Czechoslovak Government.

44 NAR, f. TGC, box 6, no signature or dates.

45 AMZV ČR, f. GS – T 1965 – 1969, č. kart. 35, Informačná správa o 39. schôdzi v rokovaníach o otvorených hospodárskych a finančných otázkach z 31. októbra 1958.

jom. Podľa ministerstva by dosiahnutie takejto dohody mohlo uľahčiť obchodné styky s USA a tým i s Latinskou Amerikou, posilniť negociačné postavenie Československa pri rokovaní o otvorených otázkach s Veľkou Britániou, ako aj posilniť medzinárodnú prestíž Prahy a možnosť vrátenia tripartitného zlata. Tento ekonomický rozmer sa však rýchlo ukázal ako vedľajší. Nosné boli dva – politický a aspekt získania zlata.

Výsledok rokovaní nakoniec pretavili delegácie oboch krajín do podoby kompromisného dokumentu, do tzv. „Prehlásenia o zásadách riešenia otvorených hospodárskych otázok a otvorených finančných otázok medzi Československom a USA“. Prehlásenie podpísali na pôde ministerstva zahraničných vecí v Prahe 8. decembra 1961 námestník ministra Jiří Hájek a americký veľvyslanec Edward T. Wailes.⁴⁶ To však neznamenalo finále rokovaní. Rozhovory pokračovali, na stole zostali nedoriešené viaceré okruhy problémov.

Jedným z nich bola skutočnosť, že americká delegácia odmietala súhlasiť s tým, aby ustanovenie o obchodných otázkach tak, ako bolo dohodnuté v zásadách, bolo zahrnuté do textu konečnej dohody. Namiesto toho USA chceli vydať len tlačovú správu Štátneho departmentu v podobe prehlásenia o obchode. Tým by dostali tieto ustanovenia iba charakter deklarácie a stratili by povahu zmluvných záväzkov. Americká strana zdôvodňovala zmenu svojho stanoviska tým, že zahrnutie týchto ustanovení do dohody by mohlo komplikovať schvaľovací proces v USA, pretože Kongres mohol namietat, že také ustanovenie presahuje charakter „vykonávacej dohody“ (*executive agreement*)⁴⁷ a malo by podliehať ratifikácii. Tento americký postoj československá strana odmietala.

Ďalší problém predstavoval účet americkej armády v ŠBČS, ktorého výška bola okolo 7,1 milióna Kčs. Účet pôvodne vznikol pre potreby nákupov americkej armády v ČSR. Podľa dohody mal byť nákup tovaru realizovaný buď 25 % z prostriedkov na účte a 75 % priamymi dolárovými poukazmi, alebo voľne. Pri použití tovarov v Československu mali byť tieto prostriedky k dispozícii americkým úradom za kurz nie menej výhodný než 50 Kčs starej meny za 1 USD. Pri peňažnej reforme v roku 1953 bolo saldo účtu prepočítané v pomere 6,944 : 1, teda ako u účtov devízového charakteru. Pri rokovaní o zásadách bolo dohodnuté rovnaké použitie zostatkov na účte ako stanovila dohoda z roku 1947. Namiesto vtedajšej devízovej klauzuly, zaručujúcej Spojeným štátom stály kurz i pre použitie v tuzemsku, bolo prijaté všeobecné ustanovenie o tom, že kurzovou zmenou nesmie byť žiadna zo zmluvných strán poškodená oproti stavu platnému

46 AMZV ČR, f. Generálny sekretariát-kabinet (GS – K) 1955 – 1964, č. kart. 33, č. m. 130.227/61-6/1.

47 Išlo o typ dohody, kam bežne patrili všetky náhradové dohody, ktoré USA podpisovali, t. j. tie ktoré nevyžadovali ratifikáciu a Štátny department Kongresu ich len notifikoval.

v dobe podpisu dohody. Americkéj strane išlo o to, aby pri zmene kurzu medzi dolárom a korunou bola zachovaná devízová hodnota zostatku. Táto klauzula bola pre Československo výhodná, pokiaľ USA použijú prostriedky účtu na nákup československých vývozných tovarov. Ak by tieto prostriedky využili výlučne v ČSR, potom by v prípade devalvácie dolára alebo revalvácie koruny mali k dispozícii menej korunových prostriedkov na účte. V prípade revalvácie dolára a devalvácie koruny by bol naopak korunový zostatok vyšší. Tretím nevyriešeným problémom zostala otázka vlastného transferu zlata.

Dvojstranné československo-americké rokovania, ktoré začali v roku 1955 boli nakoniec v decembri 1961 zavŕšené. Ich výsledky zakotvili obe strany v spomínanom „prehlásení o zásadách“, ktoré následne experti oboch strán pripravili v podobe dohody na podpis svojim vládam. Pripravená dohoda obsahovala tieto základné ustanovenia:

1. ČSSR zaplatí čiastku 12 miliónov USD ako náhradový globál. Na úhradu tejto sumy sa použije 9 miliónov USD, ktoré získala vláda USA predajom valcovne a 1 milión USD, ktorý bol československým subjektom obstaraný v spore Otto Augstein vs. Živnostenská banka, resp. ŠBČS, takže na zaplatenie zostala efektívne suma 2 milióny USD;
2. USA dajú súhlas TGC k uvoľneniu 18,4 tony československého menového zlata;
3. Československá vláda uvoľní americkej vláde korunový účet americkej armády, tzv. plzeňský účet (7,1 milióna Kčs) a tzv. filmový účet (0,8 milióna Kčs);
4. Vláda USA uvoľní blokovaný československý majetok a pohľadávky v USA vo výške okolo 1,6 milióna USD;
5. Vláda USA poskytne vývozné povolenie na tovar zakúpený československými podnikmi a dosiaľ v USA zadržovaný (0,7 milióna USD);
6. Vláda USA zruší obmedzenie prevodu peňazí z amerických verejných fondov na príjemcov v ČSSR (dôchodky a životné poistky);
7. Vláda ČSSR obnoví do šiestich mesiacov po vstupe dohody do platnosti dlhovú službu u československých dlhopisov znejúcich na americké doláre.⁴⁸

Súčasťou textu dohody boli i dve prílohy. V prvej sa špecifikovalo uvoľnenie obstavenia hotovostí a cenných papierov klientov Živnostenskej banky a ŠBČS v USA.

Druhá príloha dohody hovorila o československom menovom zlate. Presne špecifikovala postup odovzdania a prevzatia zlata, pokyny americkej vlády tripartitnej komisii v Bruseli, československú plnú moc na prevzatie, dohodu ge-

48 AMZV ČR, f. GS – T 1955 – 1964, č. kart. 33, Príloha k č. 020.171/62-6/1.

nerálneho tajomníka komisie a československého zmocnenca na výmene dokumentov a príkazov. Kvantitatívne išlo o zlato v minciach od BOE v Londýne vo váhe 10 190,5641 kg a z FRB o váhe 206,7523 kg tiež v minciach a 8 002,6836 kg zlata v odliatkoch (tehlách). V prípade zlata z FRB sa mal príkaz na prevod uskutočniť po tom, čo FRB obdrží od ČSSR čiastku 2 milióny USD pre americkú vládu. Po obdržaní tejto sumy bude mať zlato voľne k dispozícii ŠBČS.

K rokovaniam delegácií v polovici mája 1963 vydala Praha *aide-mémorie*, ktoré bolo sprievodným vyjadrením československého stanoviska na vzájomné obchodné vzťahy pri príležitosti dohodnutého textu dohody. Hovorilo o tom, že „*konečná normalizácia obchodu medzi ČSSR a USA môže byť dosiahnutá iba odstránením jednostranných opatrení USA na poli obchodu s ČSSR, hlavne obnovením platnosti doložky najvyšších výhod medzi oboma krajinami*“.⁴⁹ Praha očakávala, že Washington vykoná zodpovedajúce opatrenia na dosiahnutie plnej normalizácie obchodných stykov. Odpoveďou na československý postoj bolo súhlasné stanovisko vlády USA okrem opätovného priznania doložky najvyšších výhod. Jednoducho ju odmietla.

Pre finálny a rozhodujúci americký nesúhlas s výškou náhradového globálu však k podpisu pripravenej dohody nedošlo. Podľa USA bol vyrokovaný globál 12 miliónov USD, na ktorý mala československá strana efektívne zaplatiť po odpočte 9 miliónov USD za skonfiškovanú valcovňu a 1 milión USD za obstavený majetok Štátnej banky československej iba 2 milióny USD. Úspešné zavrhnutie oprávnených československých nárokov na vydanie menového zlata od TGC tak opäť spočinulo na mŕtvom bode. Bola to opäť vláda Spojených štátov, ktorá fyzické odovzdanie podielu zlata zablokovala.

Nádej na vrátenie zlata ožila opäť v roku 1974, keď sa podarilo dohodnúť text novej náhradovej dohody s USA. Aj ten však bol odmietnutý Kongresom ako nevhodný pre USA. K ďalším intenzívnym rokovaniam s USA došlo až v rokoch 1980 – 1981, keď zainteresované strany dospeli k novej dohode o riešení vzájomných finančných a majetkovo-právnych otázok. Československým stimulom v negatívnom zmysle slova bola hrozba, ktorá prichádzala z Kongresu v podobe prijatia dodatkov zákonov o predaji zlata a jeho využití na kompenzáciu.

Jediným kladom schválenej dohody pre Československo bol americký súhlas s fyzickým vrátením 18,4 tony československého menového zlata, navyše s násobne vyššou hodnotou oproti dobe, keď oň prišlo alebo keď veľmoci delili prvé prídely z „poolu“. Na strane druhej, najväčším neúspechom bolo to, že nezískalo nazad doložku najvyšších výhod.

Dohodu podpísali v Prahe 29. januára 1982 československý minister zahraničných vecí Bohuslav Chňoupek a americký veľvyslanec Jack F. Matlock, Jr.

49 AMZV ČR, f. GS – T 1955 – 1964, č. kart. 33, č. m. 024.319/63-6/1, Príloha č. 1.

Ukončila desaťročia trvajúce rokovania o otvorených finančných, hospodárskych a majetkovoprávných otázkach medzi oboma krajinami. Na jednej strane pešiak na orbite Kremľa, na druhom brehu atlantická veľmoc. Praha dlhé roky netakticky lavírovala a toľko doslova špekulovala v snahe vytážiť pre seba maximum, až svoju pozíciu „presolila“. A výsledok? Napokon mala prvenstvo v tom, že podpísala najnevýhodnejšiu náhradovú dohodu („sto centov za dolár“)⁵⁰ za znárodnenie a skonfiškovanie majetkov amerických občanov a firiem zo všetkých satelitov Moskvy.

US-AUSSENMINISTERIUM: ENTSCHÄDIGUNG VERSUS
TSSCHECHOSLOWAKISCHES WÄHRUNGSGOLD
IN DEN JAHREN 1948–1961

SLAVOMÍR MICHÁLEK

Die tschechoslowakisch-amerikanischen Beziehungen nach dem Zweiten Weltkrieg wurden zusätzlich zu den breiteren bipolaren Beziehungen zwischen Ost und West durch zwei offene Hauptfragen kompliziert: Prags Widerwille, den vertraglichen Verpflichtungen nachzukommen und das 1945 in der Tschechoslowakei verstaatlichte amerikanische Eigentum zu kompensieren, und Washingtons Weigerung in der Tripartite Commission for the Restitution of Monetary Gold, 18,4 Tonnen tschechoslowakisches Währungsgold zurückzugeben. Das US-Außenministerium hat seine Genehmigung für die Rückgabe von Gold von der Erledigung der Entschädigung abhängig gemacht und die vorliegende Studie zeigt seine konsistenten Einstellungen (kein Gold ohne Entschädigung) in den 1950er Jahren. Die Frage der Entschädigung und des Goldes wurde erst im Januar 1982 mit der Unterzeichnung des Abkommens zwischen der Regierung der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik und der Regierung der Vereinigten Staaten von Amerika über die Erledigung bestimmter offener Forderungen und finanzieller Fragen gelöst. Die vorliegende Studie basiert auf Archivquellen des tschechoslowakischen Außenministeriums, der Tripartite Commission for the Restitution of Monetary Gold und des US-Außenministeriums.

PhDr. Slavomír Michálek, DrSc.
Historický ústav SAV
Klemensova 19, 814 99 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: histmich@savba.sk

50 Ostatné krajiny sovietskeho bloku mali podpísané s USA podobné kompenzačné dohody na úrovni okolo 40 % z kompenzačných požiadaviek, t. j. 40 centov za dolár.